

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

Валентина БУРЕНКО, завідувач кафедри методики мов і літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Валерій РЕДЬКО, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії вивчення іноземних мов Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, доцент

На початку XXI століття понад 250 науковців і 60 наукових організацій та 200 провідних компаній світу запропонували перелік навичок на міжнародному рівні, завдяки яким люди можуть бути успішними в професійній діяльності та особистому житті в XXI сторіччі. Цей перелік отримав назву «Навички 21 сторіччя». Відповідно до цих розробок велика увага приділяється комунікативним навичкам та навичкам співробітництва. Це:

- ефективне формулювання думок та ідей шляхом їх чіткого та зрозумілого висловлення та написання;

- демонстрація можливості ефективно співпрацювати з різноманітними групами;

- гнучкість та готовність до застосування необхідних компромісів з метою здійснення спільного завдання;

- прийняття відповідальності за результати спільної роботи;

- розуміння, усвідомлення ролі ефективного спілкування, створення та використання різних видів спілкування: усного, письмового та за допомогою мультимедіа-засобів у різноманітних формах та в різних умовах.

Враховуючи сказане вище, вивчення іноземної мови набуває великого значення. Сучасна парадигма шкільної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, яка забезпечує **комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту**. Цей підхід зумовлений процесами глобалізації міжнародних контактів, де іноземній мові належить роль важливого засобу спілкування. У зв'язку з цим посилення соціокультурного контексту змісту навчання є соціально і педагогічно доцільною тенденцією розвитку сучасної іншомовної освіти. Вона забезпечується: а) готовністю учнів використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування, б) можливістю для учнів створювати власну соціальну та культурну ідентичність шляхом зіставлення й усвідомлення культури носіїв мови, що вивчається, та власної національної культури, в) когнітивним розвитком учнів, що активізує їхню навчальну діяльність, адаптує її до європейських стандар-

тів і створює умови для входження в сучасний світовий соціум.

Іноземна мова сприяє інтеграції особистості в систему світової та національних культур. А відтак, у випускників середньої школи має бути сформована здатність сприймати й розуміти ці культури та толерантно ставитися до їхніх особливостей: сприймати «чужу» культуру, збагачуючи свою. Такий підхід дає можливість не лише інтерпретувати і розуміти звичаї іншого народу, а й взаємодіяти з навколишнім світом. Ця стратегія формування особистості випускника середньої школи засобами іноземної мови зумовлена сучасним станом міжнародних відносин держав та тенденцією до їх активізації, розширення й поглиблення. У зв'язку з цим рівень його розвитку і освіченості певною мірою має узгоджуватися з картиною сучасного світу, що також передбачає наявність умінь адаптуватися до змін, які в ньому відбуваються.

Сучасні європейські стратегічні документи в галузі навчання іноземних мов, до яких у першу чергу варто віднести «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: навчання, викладання і контроль» та Європейські Стандарти, спрямовують діяльність сучасної школи на формування так званої *мовної особистості* як стратегічного орієнтира шкільної освітньої політики. Це продиктовано як самою сутністю цього феномену, так і статусом мовленнєвого розвитку людини як основи будь-якої освіти, оскільки когнітивні аспекти функціонування особистості та її інтелект насамперед проявляються у мові. Ґрунтуючись на положенні Ю. Караулова про **мовну особистість** як носія не лише мовного матеріалу в системному й функціональному аспектах (мовна свідомість), І. І. Халеєва висунула положення про вивчення іноземної мови як формування «*вторинної мовної особистості*». Така мовна особистість містить у собі комплекс певних якостей. Насамперед, це здатність брати участь у різноманітних видах усвідомленої мовленнєвої діяльності та використовувати різні комунікативні ролі в умовах соціальної взаємодії людей один з одним і з світом, що їх оточує. А відтак, вторинна мовна особистість – це уні-

версальна загальнопедагогічна категорія, якій притаманні такі якості як творчість, самостійність, здатність соціально взаємодіяти з партнерами, адекватно розуміючи цілі такої взаємодії; включатись у сучасні світові процеси розвитку цивілізації, удосконалювати людське суспільство. Така сутність категорії «мовної особистості» зумовлює об'єднання зусиль усіх шкільних предметів і претендує стати об'єктом формування на рівні навчальних дисциплін у будь-якому закладі освіти.

Розуміючи *стратегію навчання іноземної мови* як загальну концепцію оволодіння предметом, яка ґрунтується на певних лінгвістичних, психологічних, дидактичних принципах і визначає підхід до навчання, уявляється необхідним окреслити напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти. Стратегія може бути успішно реалізована за умови переосмислення й оновлення методів, форм і засобів навчання. Згідно з комунікативно-діяльним підходом та з урахуванням навчального й життєвого досвіду учнів, їхніх інтересів і схильностей, **зростає пріоритетність методів і форм навчальної діяльності, що забезпечують соціальну взаємодію учнів у процесі комунікації**. Насамперед, такими можуть бути **інтерактивні методики навчання**, що дають можливість виконувати комунікативно-пізнавальні завдання засобами іншомовного спілкування: *інформаційно-комунікаційні технології, рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи, проектна діяльність* тощо. Вони сприяють формуванню в учнів готовності до самостійної діяльності, до роботи в колективі, толерантного ставлення до всіх учасників соціальної взаємодії, до власної відповідальності за результативність виконаного завдання і критичного ставлення до отриманих результатів. Окрім того, ці види діяльності вмотивовують навчання, надають йому більшої прагматичності, моделюють для учнів можливі соціальні умови, що потребують відповідної мовленнєвої поведінки, яка не порушує усталених традицій і законів життєдіяльності, прийнятих у країні, мова якої вивчається.

Відповідно до комунікативно-діяльсного підходу в центрі навчального процесу перебуває учень як суб'єкт діяльності, а система навчання максимально враховує індивідуально-психологічні, вікові особливості та інтереси особистості. **Діяльнісна форма навчання забезпечується особливою організацією роботи, що передбачає визначення і виконання учнем чіткого комунікативно спрямованого пізнавального завдання**. Мовленнєва діяльність має узгоджуватись із

комунікативними намірами, інтересами, навчальним і життєвим досвідом, передбачати можливість висловлення своїх думок, свого ставлення до проблеми, що обговорюється. Об'єктом навчальної роботи при цьому є комплексна мовленнєва діяльність у чотирьох видах: говорінні, аудіюванні, читанні, письмі. Комунікативно-діяльній підхід має забезпечувати таку організацію навчання, котра передбачає практично вмотивоване використання мови як засобу мовленнєвої взаємодії і дає можливість оволодіти найтипівшими прагматично спрямованими зразками спілкування для задоволення комунікативних потреб. Це зумовлює необхідність здійснювати методично і соціально доцільний добір мовних, мовленнєвих, ілюстративних та інформаційних засобів для організації спілкування.

Якщо ми хочемо, щоб процес навчання іноземних мов за своїми основними параметрами наближався до процесу оволодіння мовою у природних умовах, тобто був *комунікативним*, необхідно відтворити мікросвіт життя, що нас оточує, з усіма реальними, міжособистісними стосунками і цілеспрямованістю в практичному використанні мови.

Можливість виконання таких завдань забезпечується певними умовами:

- комунікативним спрямуванням навчального процесу через доцільний добір і раціональну організацію мовного і мовленнєвого матеріалу, що здатен забезпечувати комунікативні потреби учнів певної вікової категорії у межах сфер і тем спілкування, визначених програмою;

- комунікативною поведінкою вчителя, адекватною завданням кожного уроку, об'єктивним і суб'єктивним чинникам навчального процесу, зокрема готовності учнів до виконання передбачених видів діяльності;

- врахуванням індивідуальних особливостей і можливостей учнів, рівня їхньої мотивації та готовності до оволодіння іноземною мовою;

- ситуативним спрямуванням навчального процесу, що сприяє усвідомленню учнями реальних соціальних умов, у яких може відбуватися іншомовне спілкування, і особливостей їхньої мовленнєвої поведінки відповідно до цих умов, що вмотивовує, активізує та стимулює мовленнєву діяльність;

- наданням пріоритетів колективним формам навчання (діалоговим, груповим), спрямованим на виконання певних проблемно-пошукових завдань (проектна діяльність), які дають можливість зорієнтувати навчальну мету на здійснення особистісно значущої для учнів діяльності, пов'язаної із спілкуванням у різних режимах: учень-вчитель, учень-учень, учень-учні, учні-учні тощо;

- культурологічним спрямуванням змісту навчання на широке використання автентичних матеріалів: текстів, діалогів, ілюстрацій та інших додаткових дидактичних засобів, що демонструють різноманітні аспекти життя інших народів.

Така організація навчального процесу не лише дозволяє диверсифікувати роботу школярів, а й створює умови для усвідомлення ними різноманітних соціально-комунікативних ситуацій, з якими вони можуть стикатись у реальних обставинах спілкування.

Відповідно до комунікативно-діяльнісного підходу пріоритет надається *комунікативно спрямованим завданням і вправам*, що забезпечують оволодіння мовою як засобом спілкування. Проте це не означає, що в навчальному процесі ігноруються мовні вправи, які сприяють засвоєнню нормативного мовлення у фонетичному, лексичному і граматичному аспектах. Відповідно до чинних умов навчання іноземної мови такі вправи відіграють допоміжну роль і зазвичай використовуються у контексті з комунікативними завданнями і підпорядковані їм. Утім, у навчальній діяльності учнів повинні збалансовано застосовуватися засоби, що забезпечують формування як мовних навичок, так і мовленнєвих умінь. Доцільно за допомогою спеціальних інструкцій спонукати учнів до систематичного повторення раніше вивченого (особливо граматичного) матеріалу, актуалізуючи в такий спосіб набуті знання, які об'єктивно, з плином часу, мають тенденцію до згасання у пам'яті.

Враховуючи зазначені особливості, **зміст** навчання іноземної мови учнів середньої школи, реалізований у підручниках, має відповідати певним вимогам і забезпечувати:

- оволодіння школярами тим рівнем комунікативної компетентності, що визначений чинною навчальною програмою диференційовано для кожного класу;

- можливість сформулювати в учнів уміння й навички іншомовного спілкування у всіх його функціях: *пізнавальній, регулятивній, ціннісно-орієнтаційній, етикетній* у межах сфер і тем, окреслених програмою;

- комплексне, взаємопов'язане і збалансоване оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом), концентричність пред'явлення навчального матеріалу, його ситуативну обумовленість;

- формування в учнів соціокультурної компетентності через використання в підручниках як засобах реалізації змісту відповідних текстових й ілюстративних матеріалів, сприяння вихованню толерантного ставлення і поваги

до культури, звичаїв, способу життя інших народів, мова яких вивчається;

- реалізацію культурологічного спрямування навчання, залучаючи до змісту підручників завдання, що сприяють моделюванню ситуацій спілкування за принципом «діалогу культур»;

- створення комунікативної атмосфери засобами змісту підручників, наближення її до умов реального спілкування, надання можливості використовувати багатоканальну мовленнєву взаємодію за допомогою різноманітних вправ і завдань, які можуть виконуватись індивідуально, у парах і групах залежно від соціальних потреб спілкування;

- особистісну орієнтованість навчального матеріалу, зумовлену віковими особливостями учнів, їхніми інтересами, навчальним і життєвим досвідом;

- умови створення на уроках різноманітних соціально-комунікативних ситуацій, які б відтворювали в навчальному процесі атмосферу, наближену до реального спілкування, що сприяє соціалізації особистості у іншомовному й іншокультурному соціумі;

- комплексне виконання практичної, виховної, розвивальної, освітньої цілей навчання;

- виконання завдань діяльнісного, проблемного, творчого характеру, що забезпечують розвиток креативного мислення, загальнонавчальних умінь, об'єктивного оцінювання та переосмислення свого досвіду, вироблення власної траєкторії та власних стратегій навчання;

- усвідомлене використання учнями власного навчального досвіду (в тому числі й у вивченні рідної мови) та міжпредметних зв'язків, що сприяє розвитку навичок порівняння, систематизації, узагальнення та усвідомлення цілісності загальної шкільної освіти як етапу, що може знайти розвиток відповідно до подальшої життєдіяльності.

Зазначені вимоги до змісту навчання іноземної мови всебічно узгоджуються з основними функціональними критеріями, дидактичними і методичними принципами іншомовної освіти відповідно до пріоритетів, об'єктивно визначених як соціально-економічним розвитком держави, так і європейською та світовою спільнотою: комунікативно-діяльним, особистісно орієнтованим, культурологічним підходами до навчання іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування і як механізму порозуміння в діалозі культур різних націй і народів.

Узагальнення зазначених вище чинників дає можливість визначити **пріоритетні характеристики** комунікативно-діяльнісної, особистісно орієнтованої та культурологічної пара-

дигми сучасної шкільної іншомовної освіти:

1) *вмотивованість* як функціонально-мовленнєва зумовленість навчальної діяльності школярів, спрямована на виконання певного комунікативного наміру;

2) *цілеспрямованість*, яка передбачає використання мовленнєвої стратегії і тактики, зорієнтованих на кінцеву мету, що дають учням можливість раціонально організувати власну діяльність завдяки вибору ефективної технології навчання;

3) *особистісна зацікавленість* школярів у навчальній діяльності з метою прилучення до іншомовної культури. Це, зокрема опанування соціально-комунікативних особливостей використання мови, що не суперечать прийнятим нормам (лінгвокраїнознавча та соціолінгвістична компетентності) та ефективне використання соціальних і культурних відмінностей різних народів для розвитку креативного мислення;

4) *мовленнєво-мисленнєва активність* як постійне прилучення учнів до процесу комунікативної взаємодії, що виражається у безпосередньому (вербальному) чи опосередкованому (мисленнєвому) виконанні мовленнєво-мисленнєвих завдань, зумовлених ситуаціями й потребами спілкування;

5) *індивідуальне*, притаманне кожному учню, *ставлення* до освітнього процесу, врахування особливостей його готовності до комунікативної взаємодії в чужомовному середовищі;

6) *ситуативність* як співвіднесеність мовленнєвої діяльності з соціальною ситуацією, у якій відбувається комунікація, а у зв'язку з цим здатність учнів використовувати зразки мовлення, адекватні умовам і зумовлені тематикою спілкування;

7) *освітня та виховна цінність* навчального матеріалу, його доступність і достатність для реалізації комунікативних намірів учнів, зумовлених сферою, темою і ситуацією спілкування;

8) *проблемність* як спосіб організації, пред'явлення та інтерпретації навчального матеріалу відповідно до особливостей середовища (мети навчання, видів і форм навчальної діяльності, засобів оволодіння змістом навчання, суб'єктів навчання, сфер спілкування, в яких учні реалізують свої мовленнєві наміри, тощо);

9) *дотичність* трьох сфер: емоційної, смислової, особистісної, що дає учням можливість розкривати і доцільно використовувати свої особливості, зумовлені характером, віком, досвідом, потребами;

10) *мовленнєва взаємодія* учасників навчального процесу: координація дій учнів під

час виконання вправ і завдань, взаємодопомога, психологічна сумісність і толерантність у комунікативних стосунках;

11) *евристичність* як проблемно-пошукова комунікативна діяльність, що забезпечує розуміння учнями власних дій та усвідомлене відтворення навчального матеріалу, сприяє активізації їхньої діяльності;

12) *зв'язок мовленнєвої діяльності* з іншими видами: навчально-пізнавальною, трудовою, побутовою тощо;

13) *функціональність* як визнання провідної ролі функції, а не форми мовних одиниць, усвідомлення їх ролі та місця у найтиповіших ситуаціях спілкування та здатність адекватно їх використовувати;

14) *новизна* як постійна варіативність усіх компонентів освітнього процесу, що сприяє формуванню інтересу учнів до діяльності, активізує їхні дії (інформаційні, медіа- і комунікаційні технології).

Узагальнимо **основні тенденції оновлення змісту** навчання іноземних мов у сучасній середній школі:

- комунікативне спрямування навчального процесу;
- діяльнісний характер процесу навчання;
- особистісно орієнтоване навчання;
- взаємопов'язане навчання іноземної мови і культури її носіїв;
- взаємопов'язане і збалансоване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності;
- пріоритетність інтерактивних видів навчальної діяльності;
- ситуативне спрямування навчального процесу;
- активізація самостійної діяльності учнів;
- розвиток творчої комунікативної діяльності учнів;
- використання групових форм навчальної діяльності;
- культурологічне спрямування процесу навчання, організація його у формі «діалогу культур»;
- діагностування/самодіагностування рівня навчальних досягнень учнів з метою коригування навчального процесу і створення учнівського мовного портфоліо.

Зазначені тенденції своєрідно відображаються у змісті навчання іноземних мов на різних етапах: у початковій, основній, у старшій школі. Особливість його на кожному етапі зумовлюється об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Найголовніші серед них – вікові психологічні особливості учнів, їхній навчальний і життєвий досвід; мотиви оволодіння іншомовним спілкуванням та особистісна готовність учнів до засвоєння чужої мови;

зміст навчального середовища, в якому здійснюється навчання, тощо. На кожному етапі зміст певною мірою автономізується цілями, визначеними програмою, але водночас розглядається як компонент цілісної категорії, що зумовлена кінцевою метою всього шкільного навчального курсу і забезпечується вимогами чинної програми щодо сфер і тематики спілкування, а також відповідним мовним і мовленнєвим матеріалом і узгоджується з рівнями сформованості іншомовної комунікативної компетентності, визначеними програмою для кожного класу.

Особливого ж значення у 2012/2013 н. р. набуває **навчання учнів молодшого шкільного віку**. Саме початковий етап засвоєння іноземної мови в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетентності, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення, а також відбувається становлення засад для формування іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь в аудіюванні, говорінні, читанні й письмі у межах програмних вимог.

Зміст навчання іноземної мови учнів початкової школи ґрунтується на ідеях опанування нею у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає **взаємопов'язане засвоєння мови і культури**. Орієнтація на цю технологію зумовлена викликами та перспективами розвитку мульти- та полілінгвоетнокультурної світової спільноти, в якій перебуває людина і яка стає невід'ємним імперативом сьогодення. У зв'язку з цим одним із основних завдань навчання іноземної мови в початковій школі доцільно розглядати формування в учнів здатності, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації у межах найтипівіших сфер і тем спілкування та самовдосконалюватися в подальшому оволодінні іншомовною комунікативною діяльністю відповідно до власних викликів і потреб. Виконання цього завдання забезпечує діяльність, спрямована на розвиток полікультурної та мультилінгвальної мовної особистості школяра вже на початковому етапі його навчання у школі.

Отже, зміст навчання іноземної мови учнів початкової школи має такі основні характеристики:

1) відповідає актуальним комунікативно-пізнавальним інтересам молодших школярів і відображає реальні потреби використання мови як засобу спілкування, є максимально наближеним до умов і цілей реальної міжкультурної комунікації;

2) стимулює розвиток інтересу учнів молодшого шкільного віку до вивчення іноземної мови, здійснює вплив на їхню мотиваційну сферу;

3) прилучає учнів не тільки до нового для них мовного коду, а й до культури народу, носія цієї мови, що забезпечується чітким усвідомленням найголовніших спільностей та розбіжностей між чужою та рідною культурою, згідно з чим навчання поступово має організовуватись як «діалог культур»;

4) ґрунтується на досвіді оволодіння школярами рідною мовою, забезпечуючи випереджальне вивчення останньої; враховує загальнонавичальний досвід учнів, набутий ними під час оволодіння іншими предметами (міжпредметні зв'язки);

5) забезпечує освітні, виховні та розвивальні потреби школярів, у тому числі стимулює їхню самостійну діяльність, спонукає до рефлексії щодо якості власних навчальних досягнень і бажання їх удосконалити.

Враховуючи зазначене, зміст навчання сконструйовано на таких основних **дидактичних і методичних принципах**:

- комунікативного спрямування навчальної діяльності;

- особистісно орієнтованого навчання, що зумовлюється психофізіологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку;

- врахування випереджального вивчення рідної мови, що передбачає послідовне оволодіння учнями мовними та мовленнєвими явищами на основі досвіду, набутого на уроках рідної мови;

- мінімізації змісту навчання (тематики для спілкування, обсягу навчально-інформаційного матеріалу, на якому здійснюється спілкування, рівнів навченості молодших школярів з мови і мовлення), що забезпечує доступність навчального матеріалу, його достатність для задоволення комунікативних потреб спілкування в межах чинної програми;

- ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу;

- діяльнісного характеру видів навчальної роботи;

- диференціації та індивідуалізації навчання, що забезпечують урахування особистісних якостей учнів, їхньої мотивації та готовності до засвоєння іноземної мови;

- соціокультурного спрямування процесу навчання;

- взаємопов'язаного та збалансованого навчання видів мовленнєвої діяльності;

- сприяння розвитку, освіти та вихованню молодших школярів.

Навчання іноземної мови у початковій школі

розглядається як комплексний інтегрований етап оволодіння предметом.

Однією з особливостей навчання іноземної мови в середніх загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема в початковій школі, є принцип концентричного пред'явлення тематичного матеріалу для організації спілкування в усній та письмовій формі протягом усього шкільного курсу. У зв'язку з цим одна й та сама тема може вивчатися упродовж кількох років. Навчальною програмою передбачається, що відповідно до мовного і загальнонавчального досвіду школярів вивчення таких тем поглиблюється у наступних класах, а повторення тематики зумовлюється саме зазначеним принципом.

Основними засобами оволодіння учнями іноземною мовою є НМК (навчально-методичний комплекс) (підручники, робочі зошити, посібники для вчителя, аудіокасети тощо), спе-

ціально сконструйовані для початкової школи згідно з навчальною програмою та відповідно до основних положень комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів до навчання іншомовного спілкування.

Навчальні матеріали, як було зазначено вище, мають бути цікавими і відповідати віковим особливостям учнів та їхнім інтересам.

У 2012 р. створено нові навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов в 1–4 класах, видані видавничим домом «Освіта» у 2012 році*.

Враховуючи те, що у 2012/2013 навчальному році особлива увага приділяється навчанню учнів молодшого шкільного віку, нами були розроблені тексти для читання в 3 класі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навч. закл. і спец. шкіл з поглибл. вивченням інозем. мов. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 96 с.
2. Бігич О. Б. Методика освіти майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2004. – 278 с.
3. Буренко В. М. Навчання письма : Методичні поради / В. М. Буренко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2010. – № 4. – С. 66–69.
4. Буренко В. М. Особливості навчання усного мовлення : Методичні поради / В. М. Буренко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 3. – С. 4–6.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
6. Коваленко О. Я. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформацій іншомовної освіти / О. Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 2. – С. 20–24.
7. Коваленко О. Я. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / О. Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 11–16.
8. Ніколаєва С. Ю. Зміст навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 3. – С. 3–10.
9. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.
10. Редько В. Г. Інтеркультурний підхід до навчання іноземних мов – нова парадигма в шкільній іншомовній освіті / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 1. – С. 7–12.
11. Редько В. Г. Комунікативно-діялісна, культурологічна і професійно орієнтована парадигма змісту іншомовної освіти старшокласників / В. Г. Редь-

- ко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 4. – С. 19–27.
12. Редько В. Г. Сутність характеристики комунікативно-діялісного підходу до навчання іноземної мови та особливості їх реалізації в шкільній іншомовній освіті / В. Г. Редько // Іншомовна освіта як засіб міжкультурного взаєморозуміння націй і народів: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – С. 29–34.
13. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія / Валерій Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.
14. Халеєва І. І. Понимание иноязычного устного текста как аспект межкультурной коммуникации / И. И. Халеєва // Глядя в будущее. – М. : ЗЕМА; МГЛУ, 1992. – С. 120–127.
15. Шаленко О. П. Іноземні мови – для життя / О. П. Шаленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1–2. – С. 28–32.
16. Jeremy Harmer. The Practice of English Language Teaching. – England: Pearson Education Limited, 2007. – 448 p.
17. Neuner G. The Role of Sociocultural Competence in Foreign Language Teaching and Learning. – Strasbourg: Council of Europe / Council for Cultural Cooperation (Education Committee), CC – LANG, 1994. – 278 p.
18. Richards J.C. The Context of Language Teaching / J.C. Richards. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1991. – 228 p.
19. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching / H. H. Stern – Oxford: Oxford Univ. Press, 1996. – 582 p.
20. The Communicative Approach to Language Teaching / Ed. by Ch. Brumfit and K. Johnson. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1991. – 243 p.

*www.mon.gov.ua.